IOAN HERBIL

SISTEMELE CONSONANTICE ALE UNOR GRAIURI UCRAINENE DIN MARAMUREŞ

1. Limba ucraineană este vorbită pe teritoriul României în mai multe regiuni ale acesteia, şi anume: Maramureş, Moldova, Dobrogea şi Banat. Cei mai numeroşi vorbitori ai graiurilor ucrainene trăieşte în nordul ţării, în judeţele limitrofe grupei dialectale carpatice a limbii ucrainene. Aici întâlnim graiuri transcarpatice (Maramureş), huţule (Suceava şi Maramureş), bucovinene (Suceava şi Botoşani) şi de tranziţie, bucovineano-huţule (Suceava). Conform trăsăturilor genetice, aceste graiuri sunt de formaţie veche şi constituie o prelungire a masivului dialectal sud-vestic al limbii ucrainene. În aceste regiuni, existenţa unei populaţii care vorbea limba ucraineană este atestată începând cu secolul al XIV-lea. Graiurile de formaţie nouă se întâlnesc în judeţele Timiş, Caraş-Severin şi Tulcea. Dacă în primele două se vorbesc graiuri transcarpatice (cu excepţia celui huţul din localitatea Cornuţel-Banat), în cel dobrogean întâlnim graiuri de stepă care aparţin masivului dialectal ucrainean sud-estic. Populaţia ucraineană din Tulcea s-a aşezat în aceste locuri la sfârşitul secolului al XVIII-lea, pe când cea din Banat începe să se stabilească la finele celui de-al XIX-lea până la mijlocul secolului trecut.

2. Toate aceste graiuri conţin, pe lângă trăsăturile comune definitorii (care le certifică apartenenţa la grupa dialectală), şi numeroase particularităţi (fonetice, gramaticale, lexicale) care le diferenţiază chiar şi pe acelea care sunt parte a aceleiaşi grupe dialectale, individualizându-le. În cercetările monografice ale mai multor graiuri din Maramureş, fie acestea transcarpatice, fie huţule, am surprins realitatea lingvistică privind pronunţia diferită a unor sunete chiar şi la acelaşi vorbitor al unui idiom. Ca urmare, în analiza sistemului fonetic din paginile următoare, ne vom limita la descrierea caracteristicilor sistemelor consonantice[1] proprii graiurilor transcarpatice din localităţile Rona de Sus[2], Crăciuneşti[3], Lunca la Tisa[4], cu menţiunea că ultimele două sunt „înrudite”.

3. În limba ucrainenilor din localităţile Rona de Sus, Crăciuneşti şi Lunca la Tisa, consoanele au câteva trăsături specifice prin care se deosebesc atât de limba

[1] Sistemul vocalic a fost prezentat în comunicarea susţinută la cea de-a VII-a ediţie a „Zilelor culturii slave” (Cluj-Napoca, 22–24 mai 2014), în cadrul simpozionului internaţional „Dialogul slaviştilor la începutul secolului al XXI-lea”, urmând a fi publicată.

[2] Localitatea Rona de Sus (în continuare RS) este aşezată pe cursul superior al râului Ronişoara (afluent al Izei), la o distanţă de 18 km sud-est faţă de municipiul Sighetu-Marmaţiei. Este atestată cu formele *Felseurouna* şi *Felseu Rouna* la 1360 (Suciu 1968, p. 83).

[3] Satul Crăciuneşti (în continuare Cr), alături de Lunca la Tisa, se află pe malul stâng al râului Tisa, fiind aşezat la 6 km est de municipiul Sighetu-Marmaţiei. Este atestat la 1385 cu forma *Karachonfalva* (Suciu 1967, 173).

[4] Lunca la Tisa (în continuare LT) este situată la 5 km est de Crăciuneşti. Este atestată sub forma *Lonka* la 1439 (Suciu 1967, p. 367).

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

literară şi de alte graiuri transcarpatice, cât şi între ele. Respectivele particularităţi depind, mai ales, de poziţia consoanelor în cuvânt.

4. Consoanele labiale (bilabiale şi labiodentale) **[p]**, **[b]**, **[m]**, **[v]**, **[f]**, din graiurile ucrainene cercetate, apar dure în toate poziţiile, cu excepţia celei în care se află înaintea lui **[i]**[5] (< ѣ, e): ***p****ásty* (RS)/***p****ásty*^{e} (Cr, LT) „a paşte”, *u* ***p****olúdny*[6] (RS) „(la) amiază”, *to****p****ol'a* (RS, Cr, LT) „plop”, ***p****lákaty*^{e} (Cr, LT) „a plânge”, *kolý****b****a* (Cr, LT) „colibă”, ***b****ýčka* (Cr, LT) „trestie”, ***b****ús'ok* (RS, Cr, LT) „barză”, ***b****lýskaty*^{e} (Cr, LT) „a fulgera”, ***m****óže* (RS, Cr, LT) „poate”, ***m****áje* (RS, Cr, LT) „are”, ***v****átra* (RS, Cr, LT) „foc, rug”, ***v****ójna* (RS, Cr, LT) „război”, ***f****artúch* (RS, Cr, LT) „şorţ”, ***f****úrtka* (RS, LT) „portiţă”; şi: ***p'****isók* (CR, LT) „nisip”, *o****b'****íd* (Cr, LT) „prânz”, *u****m'****íty*^{e} (Cr, LT) „a şti”, ***v'****ik* (Cr, LT) „veac”, ***f'****íŭkaty*^{e} (Cr, LT) „a fluiera”. Dar în graiul din Rona de Sus, în această situaţie are loc, în majoritatea cazurilor, o semipalatalizare a labialelor: ***p·****isók*, *o****b·****íd*, *u****m·****íty*, ***v·****ik*, dar şi ***v'****ichor'a/****v·****ichor'a*, ***f'****íŭkaty/****f·****íŭkaty* (formele paralele putând fi auzite în vorbirea aceleiaşi persoane)[7].

4.1. În toate cele trei graiuri transcarpatice[8], după labiala **[m]** apare un **[n]** epentetic (aproape întotdeauna palatal), în timp ce în limba literară el lipseşte sau se realizează ca [l']: *zem****n'****á* (lit. zeml'a) „pământ”, *iz zem****n'****í* „din pământ”, *m****n'****áso* (lit. m'aso) „carne”, *m****n'****atá* „mentă” (lit. m'ata), *im****n'****á* „nume”, *m****n'****aká* adj. fem. „moale”, *na zemn****ы́*** (doar în RS) „pe pământ”, *pám****n'****at'* „amintire; memorie”, *lóm****n'****at* „(ei) rup”.

4.2. Consoana **[v]** se pronunţă, în funcţie de poziţia sa din cuvânt, fie ca un [u] nesilabic, notat **[ŭ]**, fie ca [v] bilabial, notat cu **[w]**.

4.2.1. Astfel, în graiurile cercetate, **[v]**, existent în limba literară, trece în **[ŭ]** în următoarele situaţii:

a) la început de cuvânt sau în interiorul lui (la sfârşit de silabă), înaintea consoanelor: ***ŭ****sы́paty* (RS)/***ŭ****sýpaty*^{e} (Cr, LT) (lit. vsypaty) „a turna (ceva lichid)”, ***ŭ****te*^{y}*ráty*^{e} (Cr, LT)/***ŭ****terátы* (RS) „a şterge”, ***ŭ****čéra* (lit. včera) adv. „ieri”, *zá****ŭ****tra/zá****ŭ****try*^{e} (Cr, LT)/*zá****ŭ****trы* (RS) „mâine”, *pó****ŭ****nыj* (RS)/*pó****ŭ****ny*^{e}*j* (Cr, LT) adj. „plin”, *dó****ŭ****hыj* (RS)/*dó****ŭ****hy*^{e}*j* (Cr, LT) adj. „lung”, *vo****ŭ****k* „lup”, *žó****ŭ****tыj* (RS)/*žó****ŭ****ty*^{e}*j* (Cr, LT) „galben”.

b) la sfârşitul cuvântului: *bra****ŭ*** (lit. brav) „(el) lua”, *zna****ŭ*** (RS, Cr, LT) „(el) ştia”, *hadá****ŭ*** (RS, Cr, LT) dial. „(el) credea”, *sidá****ŭ*** (RS)/*s''idá****ŭ*** (Cr, LT) „(el) se aşeza”, *sp·iv****ŭ*** (RS, Cr, LT) „(el) cânta”, *žonó****ŭ*** (RS, Cr, LT) instr. de la „soţie, femeie”, *sestró****ŭ*** (RS, Cr, LT) instr. de la „soră”, *rukó****ŭ*** (RS, Cr, LT) instr. de la „mână”.

[5] Nicolae Pavliuc şi Ion Robciuc (1965a, p. 602) afirmă că o situaţie identică se regăseşte în toate celelalte graiuri transcarpatice ucrainene de pe teritoriul României. Noi credem că ar trebui spus „în majoritatea graiurilor transcarpatice”.

[6] Doar graiului din Rona de Sus îi este proprie, atât în poziţie accentuată, cât şi în cea neaccentuată, vocala [ы], care apare în locul lui [y] („o vocală anterioară-mijlocie, cu poziţia limbii înaltă-mijlocie”) din celelalte graiuri (vezi mai multe la Herbil 2006, 2009).

[7] În această situaţie, /p'/, /b'/, /m'/, /v'/, /f'/ şi /p·/, /b·/, /m·/, /v·/, /f·/ nu sunt foneme propriu-zise, ci variante ale celor „de bază”.

[8] Fenomenul are o mai mare răspândire în graiurile huţule din Valea Sucevei (Pătruţ 1957, p. 49).

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

4.2.2. Consoana **[v]**, situată la început de cuvânt şi în interiorul acestuia, se pronunţă ca şi **[w]** (bilabial): ***w****y*^{e}*nó* (Cr, LT)*/**w**ыnó* (RS) (lit. vyno) „vin”, *o**w**és* (RS)/ *o**w**äs* (Cr, LT) „ovăz”, *zabá**w(ŭ)**a* (lit. zabava) „distracţie, petrecere”, *s**w(ŭ)**atú* voc. sg. de la „cuscru”, *krы́**w**o* (RS)*/krý**w**o* (Cr, LT) adv. „strâmb”, *prá**w**o* adv. „drept”, ***w**on/ŭ**w**on* adv. „afară”.

4.2.3. Există cazuri când consoana **[v]** a trecut în vocala **[u]**: ***ú**klaŭ* „(el) a aşezat”, ***u** otáv·i* „în otavă”, ***u**čéra* „ieri”, ***u**z’áŭ/**ŭ**z’áŭ* „(el) a luat”, ***u**z’ála* „(ea) a luat”.

4.2.4. Prezenţa lui **[v]** protetic, înaintea unor vocale, este facultativă în graiurile cercetate (obligatorie în limba ucraineană literară): *oz’mý* – ***v**oz’mý* „ia!”, *úcho* – ***v**úcho* „ureche” – în Cr, LT şi *uknó* (lit. vikno) „geam”, *udrázu* (lit. vidrazu) adv. „deodată” – în RS.

4.3. Labiala fricativă **[f]** apare, de cele mai multe ori, în locul grupurilor **[chv]**, **[kv]**, existente în limba literară: ***f**úrtka* (lit. chvurtka) (RS, LT) „portiţă”, ***f**asúl’a* (lit. kvasol’a) (RS, Cr, LT) „bob de fasole”, ***f**artúch* (RS, Cr, LT) „sorţ”[9].

Însă consoana labială **[f]** este mult mai răspândită în cuvintele împrumutate, numărul acestora fiind mai mare decât în limba literară[10]: ***f**árba* (< germ.) „vopsea; culoare”, ***f**yst*/***f**est* (< germ.) adv. „tare”, ***f**urt* (< germ.) „mereu”, ***f**ájno* (< germ.) adv. „frumos”, ***f**irhánok* (Cr, LT)/***f**irhónok* (RS) (< magh.) „perdea”, ***f**índža* (< magh.) „cană”, ***f**aradnýj* (Cr, LT)*/**f**aradnы́j* (RS) (< magh.) „obosit”, ***f**aradšág* (< magh.) „oboseală”, *bu**f**ét* (< rom.).

5. Consoanele dentale **[d]**, **[t]**, **[n]** se pronunţă atât dur, cât şi palatalizat.

5.1. Dentala **[t]**, în comparaţie cu limba literară, se pronunţă dur în formele verbale de persoana a III-a singular şi plural ale verbelor de conjugarea a II-a, dar şi în cele de persoana a III-a plural ale verbelor de conjugarea I: *stojí**t*** „(el, ea) stă” – *stojá**t*** „(ei) stau”, *nósy*^{e}***t*** (Cr, LT)/*nósы**t*** (RS) „(el, ea) cară” – *nós’a**t*** „(ei) cară”, *róbl’a**t*** „(ei) muncesc”, *kládu**t*** „(ei) pun”, *be*^{y}*rú**t*** „(ei) iau”, *čy*^{e}*táju**t*** „(ei) citesc”, *pы́šu**t*** (RS)/*pýšu**t*** (Cr, LT) „(ei) scriu”, *znáju**t*** „(ei) ştiu”, *dúmaju**t*** „(ei) gândesc”, *slúchaju**t*** „(ei) ascultă”.

5.1.1. Acest **[t]** durificat apare la persoana a III-a plural a verbelor de conjugarea I şi la aceeaşi persoană, singular şi plural, a verbelor de conjugarea a II-a: *znáju**t*** „(ei) ştiu”, *kladú**t*** „(ei) pun”, *b’ižý**t*** (Cr, LT)/*b’ižы́**t*** (RS) „(el, ea) aleargă” – *b’ižú**t**/b’ižá**t*** „(ei) aleargă”, *stojí**t*** „(el, ea) stă” – *stojá**t*** „(ei) stau”, *nósы**t*** (RS) „(el, ea) cară, poartă” – *nós’á**t*** „(ei) cară”.

5.1.2. De asemenea, **[t]** dur se întâlneşte şi la formele de persoana a II-a singular, modul imperativ, în comparaţie cu limba literară, unde apare **[t’]**: *nosí**t*** „căraţi!”, *rob’í**t*** „munciţi!”, *klád’í**t*** „puneţi!”, *be*^{y}*rí**t*** (Cr, LT) „luaţi!”, *pыší**t*** (RS)/*py*^{e}*ší**t*** (Cr, LT) „scrieţi!”, *čыn’í**t*** (RS)/*čyn’í**t*** (Cr, LT) „faceţi!”, *b’iží**t*** „alergaţi!”, *pr’ad’í**t*** „toarceţi!”, *ne*^{y}*sí**t*** „duceţi!”.

[9] Folosirea lui [f], pentru grupurile literare [chv] [kv], are o frecvenţă mai mare în graiurile huţule şi bucovinene (Pavliuc–Robciuc 1965a, p. 602).

[10] Această caracteristică este proprie majorităţii graiurilor dialectului sud-vestic, dar şi celor din masivul dialectal nordic (graiurilor de pe malul stâng al Niprului şi celor volâno-polesiene) (Bevzenko 1980, p. 64).

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

5.2. Se întâlnesc unele cuvinte în care, înaintea lui [i] (dar şi în alte poziţii), consoana **[t]** a trecut, în urma unei puternice palatalizări, în **[k]**: ***k·ísto*** (lit. tisto) „aluat, cocă”, ***k****líje* (lit. tlie) „1. a se descompune, 2. a mocni”, *s****k·****iná* (lit. st’ina) „perete”, ***k’****ir’áty*^{e} (Cr, LT)/*k****·****ir’áты* (RS) „a goni (pe cineva)”, *pi****k****l’uŭáty*^{e} (Cr, LT)/*pi****k****l’uváты* (RS) „a măcina (grâul)”. Fenomenul de „palatalizare mutativă” este mult mai pronunţat şi răspândit în graiurile huţule şi bucovinene, unde sunetele **[d’]**, **[t’]** îşi mută articulaţia înapoi, pe locul velarelor **[g’]**, **[k’]** (Robciuc 1999, p. 68): ***g’****íŭka* (lit. d’ivka) „fată”, ***g’****ékuvati(y)* (lit. d’akuvaty) „a mulţumi”, ***g’****id* (lit. d’id) „bunic”, *m’i****g’*** (lit. mid’) „cupru”, ***k’****ílo* (lit. t’ilo) „corp, trup”, ***k’****ésko* (lit. t’aško) adv. „greu”, ***k’u k’****ún* (lit. t’ut’un) „tutun”, *dvác’i****k’*** (lit. dvadc’at’) num. „douăzeci”[11]. Însă, în aceste graiuri nu este un fenomen consecvent (Bevzenko 1980, p. 68).

6. Fricativele **[z]**, **[s]** apar în graiurile ucrainene studiate atât dure, cât şi moi.

6.1. Sunetul **[s]** palatal (**[s’]**), propriu limbii literare, apare dur în graiul din Rona de Sus (în timp ce în graiurile din Crăciuneşti şi Lunca la Tisa el se menţine înmuiat) în următoarele poziţii:

a) în finalul absolut al cuvântului (la unele adverbe şi pronume): *de****s*** (lit. des’) „undeva”, *kolы́****s*** „cândva”, *chto****s*** „cineva”, *ščo****s*** „ceva”, *se****s*** „acesta” (dar şi *se****s’****á* „aceasta”) – în RS, în timp ce, în Cr şi LT întâlnim: *de****s’***, *kolý*^{e}***s***, *chto****s’***, *ščo****s’***, *se****s’*** şi *se****s’****á*.

b) în sufixul **-s’k** al adjectivelor: *sílsкыj* (lit. sil’s’kyj) „sătesc, rural”, *romún-sкыj* „românesc”, *rús****s****кыj* „rusesc”, *lúžans****s****кыj* „din Lunca”, *strыjínsкыj* „străin” – în RS, iar în Cr şi LT apare: *s’íls’k’y*^{e}*j*, *rumúns’ky*^{e}*j*, *rús’k’y*^{e}*j*, *lúžans’ky*^{e}*j*, *stry*^{e}*-jíns’ky*^{e}*j*.

c) în forma scurtă a pronumelui reflexiv **s’a** (< sę), indiferent de locul acestuia: *ja vы́d’iv****s****a z nым* „eu m-am văzut cu el”, *ja* ***s****a kupáŭ* „eu m-am scăldat”, *ja ŭbráŭ****s****a* „eu m-am îmbrăcat”, *kolы́ mы* ***s****a strítыlы* „când noi ne-am întâlnit” – în RS, în timp ce în Cr şi LT, **s’a** se păstrează: *ja výd’iv****s’****a z nym*, *ja* ***s’****a kupáŭ*, *ja ŭbráŭ****s’****a*, *kolý my* ***s’****a stríty*^{e}*ly*^{e}.

6.2. În graiul din Lunca la Tisa şi, mai rar, în cel din Crăciuneşti, se observă o palatalizare (extrem de) pronunţată a fricativei **[s’]** şi, câteodată, a lui **[z’]**[12]: *ús****’’****im* (lit. v’isim) „opt”, ***s’’****im* „şapte”, ***s’’****atýj* „sfânt”, ***s’’****íno* „fân”, ***s’’****vit* „lume”, ***s’’****p’i-váty*^{e} (lit. spivaty) „a cânta”, *ós****’’****in’* „toamnă”; ***z’’****vir’* „animal sălbatic”, ***z’’****íl’a* „ierburi, buruieni”. Este o influenţă a graiurilor ucrainene lemkiene (Žylko 1966, p. 221).

7. Consoanele africate **[dz]**, **[c]**, în graiurile cercetate, se pronunţă în funcţie de poziţia din cuvânt atât dur, cât şi înmuiat.

[11] Existenţa acestor două sunete (**[g’]**, **[k’]**) a fost observată de către I. Pan’kevyč. Ele se întâlnesc în toate părţile unde trăiesc huţuli (Pan’kevyč 1938, p. 114, 392).

[12] Pentru acest fenomen, S. P. Bevzenko (1980, p. 210) foloseşte termenul „pronunţie dorsalo-palatală, realizată cu ajutorul elementului şuierător” a consoanelor [s’] [z’] [c’] [dz’], care în graiurile de pe Nistru, Sean şi altele se pot realiza ca şi [s’$^{š’}$], [z’$^{ž’}$] (*ibidem*:, p. 69).

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

a) în sufixul substantivului, **-ec'**, în locul lui **[c']** din limba literară, apare, în toate cele trei graiuri, **[c]** dur (depalatalizat[13]): *chlópe**c*** (lit. chlopec') „băiat", *kupé**c*** (lit. kupec') „cumpărător, negustor", *studené**c*** „răcituri", *stolé**c*** „scaun", *kly^{e}vé**c*** (LT) „ciocan", *rubé**c*** „tiv, cusătură", *h(v)orobé**c*** „vrabie", *horné**c*** „oală", *ové**c*** gen. pl. de la „oaie", *hó(ó)lube**c*** „porumbel; sarma".

b) în sufixul **-c'k-** al adjectivelor, apare **[c]** dur în graiul din Rona de Sus, în timp ce în graiurile din Crăciuneşti şi Lunca la Tisa, ca şi în limba literară, se întâlneşte **[c']**: *n'imé**c**kыj* (lit. n'imec'kyj) „german", *turé**c**kыj* „turcesc", *d'ivó**c**ka* „feciorelnică", *d'ivó**c**kыj* „feciorelnic", *l'ú(d)**c**kыj* „omenesc" – în RS, iar în Cr şi LT: *n'imé**c'**ky^{e}j, turé**c'**ky^{e}j, d'ivó**c'**ka, d'ivó**c'**ky^{e}j, l'ú(d)**c'**ky^{e}j*.

c) în locul africatei **[dz]** din limba literară, mai ales în poziţie iniţială, poate apărea atât **[z]**, cât şi **[dz]**: ***z**érkalo/**dz**érkalo* (lit. dzerkalo) „oglindă", ***z**vun/**dz**vun* „clopot", ***z**vonы́tы* (RS)/***z**vonýty^{e}* (Cr, LT) şi ***dz**vonы́tы* (RS)/***dz**vonýty^{e}* (Cr, LT) „1. a trage clopotele; 2. a suna (la telefon)". Frecvenţa mai mare a consoanelor **[dz]** şi **[dz']** se datorează împrumuturilor (Horvath 1974, p. 9): ***dz**er* „zer", ***dz**'áma* „zeamă", *brы́n**dz'**a* (RS)/*brýn**dz'**a* (Cr. LT) „brânză".

8. Consoanele fricative **[ž]**, **[š]** şi africata **[č]** apar dure. Doar înaintea lui **[i]** consoanele respective apar palatalizate sau semipalatalizate: *méž**'**i* (Cr, LT)*/méž·i* (RS) „graniţe", *hrúš**'**i* (Cr, LT)*/hrúš·i* (RS) „pere"; ***š'**is't'* (Cr, LT) ***š·**ist'* (RS) num. „şase"; *nóč**'**i* (Cr, LT)*/nóč·i* (RS) „nopţi"[14]. În graiurile cercetate, sunt puţine situaţii când **[č]** este semipalatal (sau se apropie de o semipalatalizare) şi în alte poziţii, ca, de exemplu: ***č·**oló* (lit. čolo) „frunte", ***č·**olovík* „bărbat", *boč·**o**k* gen. de la „butoaie", *chóč·**u*** „(eu) vreau", *kolóč·**u*** „(eu) agit, amestec", ***č·**ýsty^{e}i*/şi ***č**ýsty^{e}i* „curat", *téšč·**a**/téšč**a*** „soacra" (doar în Cr, LT).

9. Africata **[dž]** se pronunţă în toate graiurile dur şi apare, în majoritatea cazurilor, în cuvintele împrumutate: ***dž**érha* (< rom.) „cergă", *f'ín**dža*** (< magh.) „ceaşcă", *tán**džur*** (< magh.) „farfurie", ***džm'il'*** (lit. džm'il') „bondar, bărzăun", *b**dž**olá* (lit. bdžola) „albină", *ba**dž**ókura* (< rom.) „batjocură".

10. Consoana lichidă **[l]** se pronunţă diferit în cele trei graiuri, putând fi atât dură, cât şi înmuiată. În graiul din Crăciuneşti şi Lunca la Tisa, înaintea lui **[i]** apare **[l']** (palatal) (ca şi în majoritatea graiurilor din România, şi în limba literară): *ch**l'**ib* „pâine", *cy^{e}bú**l'**i* pl. de la „ceapă", *ko**l'**íno* „genunchi", ***l'**inývy^{e}j* „leneş", ***l'**íto* (lit. l'ito) „vară", ***l'**isý^{e}* „păduri", *bí**l'**i* „albe", ***l'**ísty^{e}* „a urca". În graiul din Rona de Sus, în poziţia dată, **[l]** se pronunţă dur[15]: *ch**l**ib, cыbú**l**i, ko**l**íno, **l**inы́vыj*. Dar, în acelaşi grai, în unele cazuri, **[l]** poate să fie situat undeva între dur şi semipalatal: ***l·**íto*/***l**íto, **l·**ísы́*/***l**isы́, bíl·**i**/bí**l**i, **l·**ístы*/***l**ístы*. Cele două forme pot fi auzite chiar la acelaşi vorbitor al graiului.

[13] Aşa îl numeşte I. Pan'kevyč (1938, p. 131, 169, 392), care consideră că depalatalizarea lui [c'] din graiurile huţule este o influenţă a limbii române.

[14] Doar că, în aceste cazuri, /ž'/, /š'/, /č'/, respectiv /ž·/, /š·/, /č·/ sunt doar variante poziţionale ale respectivelor sunete.

[15] Consoana lichidă [l] are o pronunţie dură în graiurile transcarpatice din Remeţi şi Ruscova, dar, mai ales, în cele huţule din Izvoarele Sucevei, Moldova-Suliţa, Danila (Pavliuc–Robciuc 1965a, p. 603).

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

11. Vibranta **[r]** din graiurile cercetate nu are aceeaşi pronunţie putând, chiar şi în acelaşi grai, să apară, atât dură, cât şi palatalizată.

11.1. Comparativ cu limba literară, în graiurile studiate se păstrează vechiul **[r]** palatal (**[r']**) atât la sfârşit de cuvânt, mai ales în sufixul **-ar**, cât şi în interiorul lui, înaintea consoanelor: *kosár'* (lit. kosar) „cosaş", *vozár'* „cărăuş", *učár'* „cioban", *ber'* (Cr, LT) „podeţ", *zv'ir'* „fiară, animal sălbatic", *ver'ch* „vârf", *ter'ch* „greutate" , *vepér'* (RS)/*ve^{y}pér'* (Cr, LT) „vier", *v'ír'te* „credeţi!", *hur'kы́j* (RS) „amar", *dver'mы́* „(cu) uşa". Păstrarea lui **[r']** constituie o trăsătură arhaică a celor trei graiuri. Existenţa lui **[r]** palatal (**[r']**) în respectivele poziţii are o frecvenţă ridicată în graiurile huţule şi bucovinene (*mór'kva „*morcov", *čer'v'ak „*râmă", *stol'ýr' „*tâmplar", *dóktor'* „medic" ,*dz(z)ér'kalo* „oglindă") (Žylko 1966, p. 226, 231; Robciuc 1999, p. 69). Însă întâlnim, în cele trei graiuri, şi cuvinte unde **[r]** este dur: *stol'ár* „tâmplar", *mal'ár* „zugrav", *bervá* (doar în RS) „podeţ". De asemenea, **[r]** se pronunţă dur în cuvintele împrumutate (ca, de ex., *тымплár, bazár, badogár*).

11.2. Am întâlnit şi cuvinte în care consoana **[r]** se pronunţă dur atât la sfârşit de cuvânt, cât şi în interiorul acestuia, atunci când se află înaintea lui **['a]** ([ja]), în timp ce în limba literară există **[r']**: *korávy^{e}j* (Cr, LT)/*korávыj* (RS) (lit. kor'avyj) „tare; noduros", *burák* „sfeclă", *če^{y}pe^{y}rátyj* (Cr, LT)/*čeperátыj* (RS) „crăcănat", *drášpaty^{e}s'a* (Cr, LT)/*drášpatыsa* (RS) „a se căţăra", *ránd'a* (doar în Cr şi LT, în timp ce în RS: *r'ánd'a*) „haine; cârpe", *ratuŭaty^{e}* (doar în Cr şi LT, căci în RS: *r'atuŭatы*) „a scăpa, a izbăvi". Fenomenul este caracteristic atât majorităţii graiurilor masivului dialectal nordic (Bevzenko 1980, p. 77), cât şi celor de stepă, unde şi înaintea vocalelor posterioare (**[o]**, **[u]**) apare **[r]** (Pavliuc–Robciuc 1965a, p. 604).

12. Consoana medio-lingual **[j]** apare, ca şi în limba literară, la început de cuvânt şi în interiorul acestuia, între vocale: *jáblыko* (RS)/*jábly^{e}ko* (Cr, LT) „măr (fruct)", *jahóda* „boabă, bacă", *znáju* „(eu) ştiu", *čitáju* „(eu) citesc", *spiváju* „(eu) cânt".

12.1. Însă, în toate cele trei graiuri, se observă dispariţia lui **[j]** vechi în desinenţa cazului instrumental singular al substantivelor feminine, al adjectivelor şi pronumelor, când este situat între vocale: *rukóŭ* (lit. rukoju) „(cu) mâna", *žonóŭ* (lit. žinkoju) „(cu) soţia", *holovóŭ* (lit. holovoju) „(cu) capul", *mukóŭ* „(cu) făina", *chátoŭ* (Cr, LT) „(cu) casa", *chыžoŭ* (RS) „(cu) casă", *dušóŭ* „(cu) sufletul", *ze^{y}mnéŭ* „(cu) pământul", *žóŭtoŭ* „(cu) galbenă", *ho^{u}lubóŭ* „(cu) albastră", *malóŭ* „(cu) mică", *velыkôŭ* (RS)/*ve^{y}lykôŭ* (Cr, LT) „(cu) mare", *seŭ* „(cu) aceasta", *tôŭ* „(cu) aceea", *neŭ* „(cu) ea", *mójôŭ* (lit. mojeju) „(cu) a mea", *trét'ôŭ* „(cu) a treia".

12.2. Totodată, în cele trei graiuri (ca de altfel, în toate graiurile transcarpatice), după consoanele labiale **[b]**, **[p]**, **[v]**, **[m]** nu s-a păstrat vechiul **[j]** din formele verbale de persoana I singular şi a III-a plural[16], ci s-a dezvoltat, ca şi în limba literară (şi în graiurile de stepă), **[l]** epentetic: *l'úbl'u* (lit. l'ubl'u) „(eu) iubesc" – *l'úbl'at* (lit. l'ubl'at') „(ei) iubesc", *kópl'u* „(eu) sap" – *kópl'at* „(ei) sapă", *lóml'u*

[16] Păstrarea vechiului [j] din respectivele forme verbale este o trăsătură proprie graiurilor huţule şi bucovinene ale limbii ucrainene (Žylko 1966, p. 95).

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

„(eu) rup” – *lóm**l’at*** „(ei) rup”, *rób**l’u*** „(eu) muncesc” – *rób**l’at*** „(ei) lucrează”, *lóŭ**l’u*** „(eu) prind” – *lóŭ**l’at*** „(ei) prind”, *térp**l’u*** „(eu) rabd” – *térp**l’at*** „(ei) rabdă”, *l·íp**l’u*** „(eu) lipesc” – *l·íp**l’at*** „(ei) lipesc”.

12.3. Doar în graiul din Rona de Sus se observă dispariţia, la început de cuvânt, a vechiului **[j]**: *ižák* (lit. jižak) „arici”, *idá* (lit. jida) „mâncare”, *ístы* (lit. jisty) „a mânca”.

13. În graiurile transcarpatice cercetate, consoanele velare **[g]**, **[k]**, **[ch]** şi laringala (fricativă) **[h]** se pronunţă în toate poziţiile dur, ca şi în limba literară (face excepţie, atunci când aceasta se află înaintea lui **[i]**): ***g**ánok* (lit. ganok) „gang, pridvor”, *s**k**átyrka*, *s**k**átyrt’* „faţă de masă”, ***ch**ólod* „umbră”, ***h**or’áčka*/***h**or’ýčka* „febră”, *to*^{u}***h**út’* „anul trecut”, ***g’**ips* „gips”, *ta**k’**í* pl. de la pron. „aşa, asemenea”, *su**ch’**í* „uscaţi”. În graiurile transcarpatice cercetate, velara oclusivă **[g]** are o răspândire destul de mare, datorită împrumuturilor: ***g**az*, ***g**rápa*, ***g**rípa*, ***g**úmi*, ***g**úša*, ***g**estы-n’a* (RS)/***g**estýn’a* (Cr, LT).

14. Consoanele sonore din cele trei graiuri se desonorizează sau îşi pierd această calitate în întregime, trecând în perechile surde corespunzătoare, atunci când se află la sfârşit de silabă şi înaintea consoanelor surde sau la sfârşit de cuvânt[17]: *sólo**d**^{t}ko* adv. „dulce, plăcut”, *solót**k**ьíj* (RS), *susí**d**^{t}* „vecin”, *pu**d**^{t}b’ích* „(el) s-a apropiat în fugă”, *bu**d**^{t}’* „fii!”, *hry**p*** (Cr, LT)/*hrы**p*** (RS) „ciupercă”, *du**b**^{p}* „stejar”, *zu**b**^{p}* „dinte”, *ry**b**^{p}* gen. de la „peşti”, *ru**h**^{ch}* „corn”, *vó**ch**ko* adv. „umed”, *pu**t**pértы* (RS)/*pu**t**pérty*^{e} (Cr, LT) (lit. pidperty) „a sprijini”, *l’ú**b**^{p}ka* „drăguţă”, *bá**p**ka* „bunicuţă”, *o**p**chodы-tы* (RS)/*o**p**chodýty*^{e} (Cr, LT) (lit. obchodyty) „a înconjura, a ocoli”, *morós* „ger”, *berésk**a*** (RS) dim. de la „mesteacăn”, *hry*^{e}***s*** (doar Cr, LT) „(el) a ros”, *blы**s’**ko* (RS)/*blý**s’**ko* (Cr, LT) (lit. blyz’ko) „aproape”, *be**s*** prep. „fără”, *lы**š**ka* (RS)/*ló**š**ka* (Cr, LT) „lingură”.

După cum se poate observa, în graiurile cercetate există tendinţa de asurzire a consoanelor finale, cât şi a celor din interiorul cuvintelor, însă procesul nu s-a generalizat.

15. În urma descrierii consonantismului din cele trei graiuri transcarpatice, pot fi stabilite fonemele consonantice (cu variantele lor), ce au următoarea reprezentare:

p	b			f	v	m	
t	d	c	dz	s	z	n	
t’	d’	c’	dz’	s’	z’	n’	
		č	dž	š	h		
k	g			ch		l	r
						l’	r’

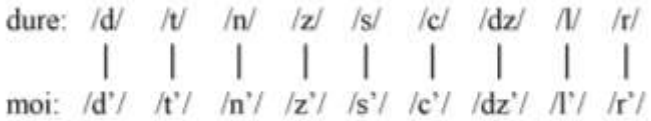
[17] Fenomenul este propriu şi altor graiuri transcarpatice, celor huţule, bucovinene şi unei părţi a celor de stepă (Robciuc 1999, p. 69–70).

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

Sistemul fonemelor consonantice al respectivelor graiuri (ca şi în cazul altor graiuri ucrainene de pe teritoriul României – Pavliuc–Robciuc 1965b, p. 671–676 – şi al limbii literare) prezintă două corelaţii:

– *corelaţia de timbru* (dur – moale/velar – palatal)
– *corelaţia de sonoritate* (sonor – surd).

15.1. La *corelaţia de timbru*, ca şi în cazul majorităţii graiurilor ucrainene din România (cu excepţia celor huţule şi bucovinene din Moldova), participă următoarele foneme consonantice:

Astfel, rezultă că graiurile ucrainene din Rona de Sus, Crăciuneşti şi Lunca la Tisa au 9 perechi de foneme consonantice în seria consoană dură – consoană moale. Fonemele dure /b/, /p/, /v/, /m/, /f/, /ž/, /š/, /č/, /dz/, /g/, /k/, /ch/, /h/ nu au corespondente moi, iar fonemul /j/ nu are corespondent dur.

Opoziţia fonematică dintre consoanele cu timbrul velar şi cele cu timbrul palatal se realizează în diferite poziţii:

/d/ – /d'/: *rá**d**ыj* (RS)/*rá**d**y^{e}j* (CR, LT) „bucuros” – *rá**d'**-ho* „sfătuieşte-l!”, *vo**d**á* „apă” – *vo**d'**ányj* (RS)/*vo**d'**ány^{e}j* (Cr, LT) „de apă, acvatic”;

/t/ – /t'/: ***t**a* conj. „şi” – ***t'**a* forma scurtă a pron. pers., gen. de la „tu”, ***t**am* „acolo” – ***t'**am* „ţine minte!”, *úžy^{e}**t**y^{e}* (doar în CR şi LT) „a supravieţiu” – *u žy^{e}**t'**í* loc. de la „viaţă”, ***t**ыkatы* (doar în RS) „a înfige” – ***t'**ikátы* „a fugi”;

/n/ – /n'/: *d**n**a* gen. de la „fund (de oală)” – *d**n'**a* gen. de la „zi”, ***n**a* prep. „pe” – ***n'**a* forma scurtă a pron. pers., gen. „eu”, ***n**us* „nas” – ***n'**is* „(el) a dus”, *sý**n**a* (doar Cr, LT) gen. sg. de la „fiu” – *sý**n'**a* „albastră”;

/z/ – /z'/: ***z**átt'aŭ* „(el) a înfipt (toporul)” – ***z'**át'a* gen. de la „ginere”;

/s/ – /s'/: *ku**s**átы* (RS) „a mușca” – *ku**s'**átы* gen. de la „toporișca coasei”, *u**s**óm* instr. de la „ovăz” – *u**s'**óm* „tuturor”, ***s**udý* (Cr, LT) „judecă!” – ***s'**udý* adv. „încoace”, ***s**udы́* (RS) „judecă!” – ***s'**udы́* adv. „încoace”;

/c/ – /c'/: *són**c**e* „soare” – *són**c'**a* gen. de la „soare”; ***c**ár'a* gen. de la „rege” – ***c'**átka* „punctuleț”, ***c**ókaty^{e}* (Cr, LT) „a ciocăni” – ***c'**ókaty^{e}* „a înfige (toporul)”;

/dz/ – /dz'/: ***dz**órkaty* (Cr, LT) „a zăngăni” – ***dz'**óbaty* „a ciuguli”;

/l/ – /l'/: *prá**l**a* „(ea) a spălat rufele la râu” – *prá**l'**a* „spălătoreasă; storcătoare”, *ku**l*** „par” – *ku**l'*** gen. de la „gloanţe”, *si**l*** gen. de la „sate” – *su**l'*** „sare”;

/r/ – /r'/: ***r**ádыtы* (RS) „a sfătui” – ***r'**adы́tы* „a rândui mâncarea”, ***r**ad* „bucuros” – ***r'**ad* „rând (1. la stână (după brânză); 2. de fân (într-un car))”, *pr**á**la* „(ea) a spălat rufele la râu”– *pr**'á**la* „(ea) a tors (lâna)”;

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

15.2. În graiurile cercetate (ca şi în majoritatea graiurilor ucrainene din ţara noastră, cu excepţia celor huţule şi bucovinene din Moldova), la *corelaţia de sonoritate* iau parte următoarele foneme consonantice:

sonore:	/b/	/d/	/d'/	/z/	/z'/	/dz/	/dz'/	/ž/	/dž/	/g/	/h/
	|	|	|	|	|	|	|	|	|	|	|
surde:	/p/	/t/	/t'/	/s/	/s'/	/c/	/c'/	/š/	/č/	/k/	/ch/

În acest caz, la corelaţia de sonoritate participă, ca şi în limba literară, 11 perechi consonantice. Nu au corespondente surde fonemele /m/, /n/, /n'/, /l/, /l'/, /r/, /r'/, /j/. Totodată, fonemele consonantice /v/ şi /f/ nu pot forma opoziţia fonematică în cadrul corelaţiei de sonoritate, deoarece „[v] este o consoană bilabială, iar [f] – labio-dentală, ceea ce înseamnă că cele două foneme se deosebesc nu printr-un element diferenţial, ci prin două" (Pavliuc–Robciuc 1965a, p. 613).

Realizarea opoziţiei fonematice dintre consoanele sonore şi surde poate fi redată prin următoarele exemple:

/b/ – /p/: *ry**b**a* (Cr, LT)*/rы́**b**a* (RS) „peşte" – *ry**p**a/rы́**p**a* „râpă", ***b**ýty*^{e} (Cr, LT)*/**b**ы́ты* (RS) „a bate" – ***p**ýty*^{e}*/**p**ы́ты* „a bea", ***b**ráty*^{e} (Cr, LT) „a lua" – ***p**ráty*^{e} „a spăla rufele la râu" ***b**anuvátы* (RS) „a regreta" – ***p**anuvátы* „a domni", *ú**b**ытыт* „a scoate prin bătaie (praful)" (RS) – *ú**p**ытыт* „a bea până la fund";

/d/ – /t/: ***d**ym* (Cr, LT)*/**d**ым* (RS) „fum" – ***t**ym/**t**ым* dat. de la „aceia", ***d**am* „(eu) voi da" – ***t**am* „acolo", *po**d**áty* (Cr, LT) „a da, a pune la îndemână (ceva)" – *po**t**áty* „a se împotmoli în apă sau în noroi", *i**d**ы́* (RS) „mergi!" – *i**t**ы́* „a merge";

/d'/ – /t'/: ***d'**ílo* „treabă" – ***t'**ílo* „corp", ***d'**íty*^{e} (Cr, LT)*/**d'**íты* (RS) „copii" – *cho**t'**íty*^{e}*/ cho**t'**íты* „a vrea", *sy**d'**át* (RS, Cr, LT) „(ei) stau" – *cho**t'**át* „(ei) vor";

/z/ – /s/: ***z**vestы́* (RS) „a păcăli, a fenta" – ***s**vыstы́* „fluieră!"; *v **z**ad'í* (RS, Cr, LT) „în spate" – *v **s**ad'í* „în grădină"; *l'i**z*** (Cr, LT) „(el) urca" – *l'i**s*** „pădure";

/z'/ – /s'/: *z**'**at'* „ginere" – ***s'**ad*^{t}*'* „aşază-te!", *vóz**'**at* „(ei) cară" – *nó**s'**at* „(ei) poartă, duc", *z**'**íla* „(ea) a mâncat" **– *s'**íla*** „(ea) s-a aşezat", *ŭ doróz**'**i* „în (la) drum" – *ŭ volós**'**i* „în părul de pe cap";

/dz/ – /c/: ***dz**ér'kalo* (Cr, LT) „oglindă" – ***c**érkaty*^{e} „a ţâşni, a stropi", ***dz**vun* (RS) „clopot" **– *c**vыt*** „floare";

/dz'/ – /c'/: *brýn**dz'**a* „brânză" – *chlóp**c'**a* gen. de la „băiat", ***dz'**áma* „zeamă" – ***c'**átka* „punct", ***dz'**óbatы* (RS) „a ciuguli" – ***c'**ókatы* „a încresta cu securea";

/ž/ – /š/: *u **ž**úr'i* loc. de la „întristare, supărare" – *u **š**úr'i* „în şură", *ly*^{e}***ž**áty*^{e} (Cr, LT)*/le**ž**átы* „a sta culcat" – *ly*^{e}***š**áty* (Cr, LT)*/lы**š**átы* (RS) „a lăsa", *me**ž*** gen. de la „1. mejde, 2. graniţe"– *me**š*** formă scurtă de viitor, pers. a II-a sg. de la *imati* „a avea";

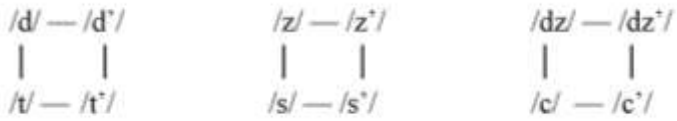
/dž/ – /č/: ***dž**érga* „cergă"– ***č**ýrknuty*^{e} „1. a fircăli, 2. a da cu băţul de chibrit peste fosfor", ***dž**úmar'* „jumări" – ***č**úma* „ciumă", ***dž**áka* (RS) „geacă"– ***č**asunы́k* „ceasornic";

/g/ – /k/: ***g**ára* „gară" – ***k**ára* „pedeapsă", ***g**úma* „cauciuc" – ***k**úma* gen. de la „naş";

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

/h/ – /ch/: ***h**odýty*^{e} (Cr, LT)/***h**odы́ты* (RS) „a face pe plac” – ***ch**odýty*^{e}/***ch**odы́ты* „a umbla”, ***h**ólod*^{t} „foamete” – ***ch**ólod*^{t} „umbră”, ***h**rab*^{p} „carpen” – ***ch**ram* „hram” ***h**ódna* „(ea) poate” – ***ch**óloda* gen. de la „umbră”.

15.3. În toate graiurile, cele două corelaţii (de timbru şi de sonoritate) se întrepătrund, formând paralelisme pentru fonemele ce le compun:

Nu au corespondente moi opoziţiile /g/ – /k/, /h/ – /ch/ care participă la corelaţia de sonoritate, iar opoziţiile /n/ – /n’/, /r/ – /r’/, /l/ – /l’/, proprii corelaţiei de timbru, sunt indiferente faţă de caracterul surd – sonor, neputând, astfel, să formeze paralelisme cu fonemele proprii corelaţiei de sonoritate.

16. Toate cele trei graiuri, ca, de altfel, toate graiurile ucrainene de pe teritoriul ţării noastre, se caracterizează printr-o slabă prezenţă a consoanelor lungi. Acestea, spre deosebire de limba literară (unde au apărut ca urmare a dublării consoanele situate înaintea vechiului grup **-ьje**: *zna**nn**’á* < *znanъje* „cunoaştere” (*Sučasna* 2001, p. 40), *ży**tt**’á* < *žitъje* „viaţă”), s-au format prin îmbinarea a două morfeme provenite din două sunete identice: *vý**nn**a* (Cr, LT)/*vы́**nn**a* (RS) „vinovată”, *vý**nn**y*^{e}*j* (Cr, LT)/*vы**nn**ы́j* (RS) „acrişor”, *o**bb**ýty*^{e} (Cr, LT)/*o**bb**ы́ты* (RS) „1. a bate (ceva), 2. a căptuşi”, *u**dd**áty*^{e} (Cr, LT)/*u**dd**áты* (RS) „1. a înapoia, 2. a mărita”, *A**nn**a* (cf. rom. „Ana”).

17. După cum se poate observa, consonantismul graiurilor transcarpatice din Rona de Sus, Crăciuneşti şi Lunca la Tisa prezintă caracteristici comune, dar şi particularităţi ce le deosebesc atât între ele, cât şi de celelalte graiuri ucrainene transcarpatice.

17.1. Dintre trăsăturile comune pot fi remarcate: apariţia după consoana labială [m] a lui [n] epentetic; pronunţia lui [v] ca un [u] nesilabic ([ŭ]) sau ca [v] bilabial ([w]); trecerea consoanei [v] în vocala [u]; prezenţa lui [v] protetic înaintea unor vocale; apariţia labialei fricative [f] în locul grupurilor [chv], [kv], mai ales, în împrumuturi; pronunţia dură a dentalei [t] din diferitele desinenţe verbale; trecerea lui [t], situat înaintea lui [i], în urma unei puternice palatalizări, în [k] (palatalizare mutativă); consoana africată [c] din sufixul substantivului *-ec’* apare depalatalizată (faţă de [c’] din limba literară); africata [dž] se pronunţă în toate graiurile dur; păstrarea lui [r’] (fapt ce constituie o trăsătură arhaică a celor trei graiuri, deşi vibranta [r] poate apărea atât dură, cât şi moale în toate cele trei graiuri); dispariţia lui [j] vechi (situat între vocale) în desinenţa cazului instrumental singular al substantivelor feminine, al adjectivelor şi al pronumelor; dispariţia după consoanele labiale [b], [p], [v], [m] a vechiul [j] din formele verbale de persoana I singular şi a III-a plural şi apariţia în locul lui, ca şi în limba literară, a lui [l] epentetic; pronunţia dură în toate poziţiile a consoanelor velare [g], [k], [ch] şi a laringalei fricative [h],

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

ca şi în limba literară (cu excepţia poziţiei când acestea se află înaintea lui [i]); manifestarea tendinţei de asurzire a consoanelor finale, cât şi a celor din interiorul cuvintelor; prezenţă slabă a consoanelor lungi.

17.2. Trăsăturile prin care se deosebesc cele trei graiuri, sau, mai bine spus, graiurile din Crăciuneşti şi Lunca la Tisa (care sunt foarte apropiate) de cel din Rona de Sus sunt mai reduse, în comparaţie cu cele comune lor: consoana fricativă [s'], proprie limbii literare, apare dur în graiul din Rona de Sus, în timp ce în graiurile din Crăciuneşti şi Lunca la Tisa ea se menţine înmuiată; în graiul din Lunca la Tisa, şi mai puţin în cel din Crăciuneşti, se observă o palatalizare pronunţată a fricativlor [s] [z] ([s''], [z'']); consoana africată [c] din sufixul adjectivelor, *-c'k-*, apare dură în graiul din Rona de Sus, în timp ce în graiurile din Crăciuneşti şi Lunca la Tisa, ca şi în limba literară, se întâlneşte [c']; consoana lichidă [l] se pronunţă diferit în cele trei graiuri, atât dur, cât şi înmuiat: în graiurile din Crăciuneşti şi Lunca la Tisa, înaintea lui [i] apare [l'], iar în graiul din Rona de Sus, în poziţia dată, [l] se pronunţă dur; consoana [r] se pronunţă dur atât la sfârşit de cuvânt, cât şi în interiorul acestuia, mai ales atunci când se află înaintea lui ['a] vechi, în graiurile din Crăciuneşti şi Lunca la Tisa, în timp ce în cel din Rona de Sus, ca şi în limba literară, există [r']; doar în graiul din Rona de Sus, se observă dispariţia, la început de cuvânt, a vechiului [j].

18. Comparativ cu limba literară, în toate cele trei graiuri, se poate observa atât tendinţa de asurzire a consoanelor finale şi a celor din interiorul cuvintelor, cât şi de durificare a acestora (fenomen mai pregnant în graiul din Rona de Sus).

19. În concluzie, putem afirma că prin cercetarea graiurilor ce aparţin aceleiaşi grupe dialectale pot fi surprinse fenomene fonetice (gramaticale şi lexicale, deopotrivă) care pot completa tabloul caracteristicilor limbii ucrainene vorbite pe teritoriul României. Relevarea acestor aspecte poate contribui semnificativ la elucidarea numeroaselor probleme din dialectologia ucraineană nerezolvate încă şi, implicit, a celor privind istoria limbii ucrainene.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

Bevzenko 1980 = S. P. Bevzenko, *Ukrajinska dijalektolohija*, în Vyšča škola, Kiev, 1980.

Herbil 2006 = Ioan Herbil, *Sunetele [ы] şi [i] în graiul ucrainean din Rona de Sus (judeţul Maramureş)*, în Sanda Misirianţu *et alii* (eds), *Actele simpozionului „Direcţii şi perspective ale slavisticii din România", 15–16 iunie 2006*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006, p. 256–276.

Herbil 2009 = Ioan Herbil, *On the Vowels [ы] and [i] in some Ukrainian Subdialects of Maramures*, în StUBB, Philologia, LIV, 2009, nr. 1, p. 65–75.

Horvath 1974 = Dumitru Horvath, *Graiul ucrainean din Crăciuneşti şi Tisa (judeţul Maramureş)*. Rezumatul tezei de doctorat, Bucureşti, 1974.

Pan'kevyč 1938 = I. Pan'kevyč, *Ukrajins'ki hovory pidkarpats'koji Rusy i sumežnych oblastej*, I. *Zvučn'a i morfologija*, Praga, 1938.

Pavliuc– Robciuc 1965a = Nicolae Pavliuc, Ion Robciuc, *Očerk fonologičeskich sistem ukrajinskich govorov v Rumyniji*, în RRL, X, 1965, nr. 6, p. 595–617.

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

Pavliuc–Robciuc 1965b = Nicolae Pavliuc, Ion Robciuc, *Cu privire la corelaţiile consonantice în graiurile ucrainene din R.S.R.*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1965, p. 671–676.
Pătruţ 1957 = Ioan Pătruţ, *Fonetica graiului huţul din Valea Sucevei*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1957.
Robciuc 1999 = Ion Robciuc, *Studii şi articole*, Editura Mustang, Bucureşti, 1999.
RRL = „Revue roumaine de linguistique", Bucureşti, I, 1965 şi urm.
StUBB = „Studia Universitatis Babeş-Bolyai"; Cluj, I, 1956 şi urm.
Suciu 1967, 1968 = Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I–II, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1967–1968.
Žylko 1966 = F. T. Žylko, *Narysy z dialektolohiji ukrajins'koji movy*, în Rad'ans'ka škola, Kiev, 1966.
Sučasna = M. Ja. Pl'ušč (ed.), *Sučasna ukrajins'ka literaturna mova*, în Vyšča škola, Kiev, 2001.

THE CONSONANTAL SYSTEMS OF SOME UKRAINIAN SUBDIALECTS OF MARAMUREŞ (*Abstract*)

As a result of the monographic research on some Ukrainian subdialects spoken in various places in Maramures, I have realized that, although these subdialects belong to the same dialectal group, they show, besides common features, some phonetic, grammatical and lexical characteristics that individualize them.

The fact that at phonological level one can notice a different pronunciation of some sounds is well-known and admitted by most dialectologists. Thus, as a result of a research on the consonantal system of the subdialects of Rona de Sus, Craciunesti and Lunca la Tisa I have taken notice of both common features (because of these features the mentioned subdialects belong to trans-Carpathian Ukrainian subdialects, but differ from the other subdialects of the south-western dialect and literary Ukrainian) and some individual phonetic phenomena (which differentiate them).

The features these subdialects have in common are more numerous than the features that differentiate them. Here we mention some common features: the emergence of epenthetic [n] after the bilabial consonant [m]; the pronunciation of [v] as non-syllabic [u] ([ŭ]) or as bilabial [v] ([w]); the change of the consonant [v] into the vowel [u]; the presence of prothetic [v] before vowels; the emergence of labial-fricative [f] in the place of [chv], [kv] (especially in borrowings); the hard pronunciation of dental [t] in various verbal inflexions; the shift of [t] (placed before [i], as the result of strong palatalization) to [k]; the affricate consonant [c] (in noun suffix *-ec'*) is de-palatalized (as compared to [c'] in literary language).

The features that differentiate the three subdialects (or, to be more specific, the subdialects of Craciunesti and Lunca la Tisa in comparison with the subdialect of Rona de Sus) are less numerous: the fricative palatal consonants [s'] and [z'], characteristic of literary language, has a hard pronunciation in the subdialect of Rona de Sus, while in the subdialects of Craciunesti and Lunca la Tisa it has a soft pronunciation (in the subdialect of Lunca la Tisa one can notice an emphasised palatalization of the consonants [s''] and [z'']; this complete palatalization is no so frequent in the subdialect of Craciunesti); the affricate consonant [c] (in the adjective suffix, *-c'k-*) has a hard pronunciation, especially in the subdialect of Rona de Sus, while in the subdialect of Craciunesti and Lunca la Tisa, as well as in literary language, one can notice the use of palatal [c']; the liquid consonant [l] has different pronunciations in the three subdialects, both hard and soft (in the subdialect of Craciunesti and Lunca la Tisa palatal [l'] is used before [i], while in the subdialect of Rona de Sus [l] has a hard pronunciation); the consonant [r] has a hard pronunciation, both at the end of the word and inside it, when it is placed before ['a], in the subdialect of Craciunesti and Lunca la Tisa, while in the subdialect of Rona de Sus, as well as in literary language, one can notice the use of [r']; the loss of old [j] at the beginning of words is peculiar to the subdialect of Rona de Sus.

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)

All these may help dialectologists to complete the picture of the features peculiar to Ukrainian subdialects spoken in Romania.

Cuvinte-cheie: *dialectologie, subdialecte ucrainene din România, subdialecte transcarpatice, subdialecte huţule, subdialectele ucrainene din Rona de Sus, Crăciuneşti, Lunca la Tisa, trăsături fonetice, consonantism, corelaţia de timbru, corelaţie de sonoritate.*

Keywords: *dialectology, Ukrainian subdialects of Romania, trans-Carpathian subdialects, 'huţul' subdialects, the Ukrainian subdialects of Rona de Sus, Crăciuneşti, Lunca la Tisa, phonetic features, consonantism, the timbre correlation, the sonority correlation.*

Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
ivanherbil@yahoo.com

BDD-V453 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:05 UTC)